شیعر لە پەراوێزی کتێبی ڕاوە مەحاڵدا.. سەدیق سەعید ڕواندزی

شیعر چییە؟ یەکێك لەو پرسیارانەی بە درێژایی مێژوو، وەڵامێکی لۆژیکی و بابەتی و ماناداری نییە. بەو پێیەی هەمیشە شیعر وەك ژانرێك لە دەرەوەی پێناسەکردن دەبینرێت. تەنانەت خودی شاعیرانیش لە ئەزموونی شیعرییانەی خۆیاندا، هەمیشە خۆیان لەو پرسیارە دەبوێرن. ژان کۆکتۆی شاعیر و هونەرمەندی ئینگلیز، دوای ساڵانێك لە نووسینی شیعر دواجار گوتی:(شیعر پێداویستییەکە خۆزگە دەمزانی بۆ) گەلێك جار پێناسەی پەخشان ئامێز و ڕازانەوەی زمانەوانی بۆ شیعر و دنیای شیعر دەکرێت، کە هەندێك بە ئیلهام و هەندێك بە ڕامان و دیتن و بەرکەوتن و کاریگەریەتی سۆز و خەیاڵ و گەلێك ناونیشانی دیکەش دەیناسێنن. بەڵام دواجار شیعر لە دەرەوەی هەموو جۆرە پێناسەیەکە. نووسەری کتێبی (ڕاوە مەحاڵ) یش، هەوڵدەدات پێناسەیەك بۆ شیعر دابتاشێت، لە کاتێکدا شیعر ناچێتە نێو چوارچێوەی هیچ پێناسەیەکەوە، بە تایبەتیش ئەو پێناسە سادە و بێ مانایانەی ئەو بۆ شیعر لەو کتێبەدا کردوونی. ناوەڕۆکی کتێبەکە، لە چەند وتارێك پێکهاتووە لە بارەی ڕاڤەکردنی شیعر و هەوڵدان بۆ پێناسەکردنی و دواتریش باسکردن لە شیعری هاوچەرخ و دنیابینی شاعیران بە گشتی. بەر لە هەموو شتێك دەکرێ بڵێین، زمانی دوان لە شیعر لەو کتێبەدا، زمانێکی هێندە سادە و نا لۆژیکی و نا هونەری و نا بابەتییە، کە خوێنەر سەیری پێ دێت ئەم جۆرە پێناسانە بۆ شیعر بکرێن کە تا ئێستاش نەتوانراوە شیعر وەك ئەوەی کە هەیە پێناسە بکرێت. کەچی نووسەری کتێبەکە، بە هەندێك دەربڕینی نامۆ و گوازرشتی نا ئەدەبییەوە، دەیەوێت شیعر پێناسە بکات.

بۆ نموونە دەنووسێت:(شاعیر دەبێ کێردێکی تیژ تیژ بێ ڕەحمانە بە ناو زامی مرۆڤدا بگێڕێت و توێ توێ خوێی پێوە بکات، ئەمە شیعرییەتی ڕاستەقینە بە شیعری کوردی دەبەخشێ و بێ باکانە بە ئەفسانەی دەسپێرێ و دەق لە خوێنەری تەمەڵیش دەپارێزێت. لا58) ئەم جۆرە وەسفانەی شیعر، لە دنیای شیعری ئەمڕۆدا جێگەیان نابێتەوە. ئەم جۆرە ناساندنە، لەوە دەچێت کە چۆن شێفێك خەڵکی فێری بە چێژترین و خۆشترین چێژ لێنان دەکات. مانای چییە شاعیر کێردی تیژی پێ بێت، ئایا شاعیر گۆشتفرۆشە؟ ئێمە دەزانین مەبەستی لە زمان و گوتاری شیعرییانەی شاعیرە، بەڵام ئایا بەم جۆرە پێناسە نامۆ و

کۆمێدیانە، وەسفی شاعیر دەکرێت؟ وتارەکانی ئەم کتێبە، هێندەی لە وتاری ڕۆژ و ڕاگوزەر و دیدی ڕۆژنامەنووسێکی بۆ ئەزموون دەچن، هێندە بەرهەمی دنیابینی نووسەرێك نییە، کە تەمەنێکی زۆری لەگەڵ ئەدەب بردبێتە سەر.

ئەم جۆرە ڕوانینە بۆ شیعر، بە بڕوای من بە پلەی یەکەم، پەیوەندی بەوەوە هەیە کە نووسەری کتێبەکە چیرۆکنووسە و هیچ پەیوەندییەکی بە دنیای شیعرەوە نییە. کەسێکیش لە بوارێك شارەزایی نەبێت، بە دڵنیاییەوە ناساندن و پێناسەکردنیشی ڕەنگدانەوەی ئەو ناشارەزاییە دەبێت. ئەمە بەو مانایە نییا کە نەتوانێت لە شیعر بدوێت، بە پێچەوانەوە، بەڵکو بەو مانایەی ناکرێت بەو شێوەیە لە شیعر بڕوانێت کە تیایدا هەموو ڕەهەندەکانی شیعر لە چەند دیدگایەکی سادە و بێ ئەرزش کۆدەکاتەوە. وتارەکان جگە لەوەی هیچ ڕایەڵێکی بابەتی بە یەکەوەیان نا بەستێتەوە، هاوکات لەگەڵێك شوێنی کتێبەکەش دووبارە دەبنەوە. بێگومان ڕاڤەکردنی شیعر بە کۆی گشتی و بە بێ لە بەرچاوگرتنی قۆناغ و مێژووی شیعریی، ڕاڤەکردنێکی نا تەواو دەبێت. ئەزموونی شیعریی، بەرمەبنای سەردەم و قۆناغێکی دیاریکراوە و دواتر ئەزموونی دیکە دێنە ئاراوە. ئەم هەمە چەشنییە لە ئەزموونی شیعریدا، پێویستی بە ڕوانگەی جیاواز و خوێندنەوەی جیاواز دەبێت. کە چی نووسەری ئەو کتێبە، هەوڵدەدات ئەزموونی شیعری بە کۆی فۆڕم و دنیابینی جیاوازەوە، بخاتە نێو یەك شوناس و پێناسەوە. ئەم پێناسە و ناساندنەی نووسەر بۆ دنیای شیعر و نوێخوازی شیعر و گەلێك چەمکی دیکەی دەکات، لە دنیای شیعردا نە باوی ماوە، نە گوزارشتکردنێکی بابەتی و لۆژیکیانەشە بۆ شیعر. بۆ نموونە نووسەر لە بارەی شاعیری گەورە و شاعیری بچووك دەنووسێت:(جیاوازی شاعیری گەورە و بچووك ئەوەیە، کە بچووك کاتێ گوزارشت دەکات تەنیا گوزارشت لە خۆی دەکات، بەڵام گەورە کە گوزارشت دەکات ئەوا گوزارشت لە هەموو سەردەمەکەی دەکات.لا13) لە ڕاستیدا، دەستەواژەی شاعیری گەورە و شاعیری بچووك لە دنیای ئەدەبدا، پۆلێنکردنێکی نا لۆژیکی و نا شیعرییە، نەك لە بەر ئەوەی نەتەوەیەك شاعیری گەورە و هەڵکەوتووی نەبێت وەك (شێرکۆ بێکەس لە کورد و دەروێش لە عەرەبەکان) بەڵکو بەو مانایەی کە نووسەری ئەو کتێبە دیاریکردوە بۆ لێك جیاکردنەوەی شاعیری گەورە و بچووك. هەتا ئێستا، تێڕوانینی هێندە نامۆ و سەیرم بۆ شیعری کوردی، لە میانەی خوێندنەوەدا نەبینیوە. چونکە شاعیری گەورە و بچووك بەوە لە یەکتری جیا ناکرێنەوە.

لە دوای ڕاپەڕینەوە، ئەزموونی شیعری کوردی بە گشتی، دەبێتە ئەزموونێکی خودگەرایی و تاکەکەسی و چیتر بابەتی نابێت. ئەگەر لە

ڕابردووی شیعری کوردیدا، چەمکە نەتەوەیی و نیشتمانییەکان، بەرگریی و ئازادی و گوزارشتکردن لە تراژیدیای نەتەوەیی، ڕووبەری شیعری کوردی پێك بهێنن، ئەوا لە دوای ڕاپەڕینەوە ئەو گوتارە لە شیعری کوردی نامێنێت. تەنانەت (شێرکۆ بێکەس) کە بە هەڵگری ڕوحی تراژیدی و مێژووی برینداری کورد لە شیعری کوردیدا دەناسرێت، دنیابینی لە دەقی (ئێستا کچێك نیشتمانمە) بە تەواوەتی دەگۆڕدرێت. ئەگەر بەو پێوەرەی نووسەری کتێبەکە بێت، دەبێ شێرکۆ بێکەس لە لوتکەی شیعری کوردییەوە دابەزیبێتە بنار، چونکە چیتر گوزارشت لە سەردەمەکە و واقیعی گشتی ناکات. ئایا ئەمە ڕوانینێکی بابەتییە بۆ شاعیری گەورە و بچووك؟ ئەگەر بەو پێوەرەی حەمە کەریم عارف، بڕوانینە شاعیری گەورە و بچووك، ئەوا لە ئێستادا یەك شاعیرمان نییە گەورە بێت و هەموویان بچووکن. چونکە هیچ شاعیرێك نییە لەو سەردەمەدا ئەزموونێکی خودگەرایی لە شیعردا بەرجەستە نەکات. شیعری ئێستا کە بە شیعری سەردەمی مۆدێرنە دەناسرێت، بە جۆرێك سادە و خودی بۆتەوە، کە شاعیرانێك ئەزموونە زۆر تایبەتی و کەسی و بگرە قسە ڕۆژانەییەکانی ژیانی خۆشیان دەکەنە شیعر. ئیدی کە شاعیرێك لە بابەت و واقیعە گشتییەکە دابڕا، مانای وانییە شاعیرێکی بچووکە. بۆ نموونە: کەس دەتوانێ بە سەباح ڕەنجدەر بڵێت شاعیرێکی بچووك چونکە ئەزموونی شیعری تا ئەوپەڕی کەسی و خودی و تایبەتییە؟ لە کاتێکدا ئێستا یەکێکە لە دەنگە جیاواز و تایبەتییەکانی شیعر؟ بۆیە ئەم تێگەیشتنە بۆ شاعیری گەورە و بچووك، تەنها لای نووسەری ئەم کتێبە بوونی هەیە و لە دنیای شیعر و ئەدەبیاتدا، خەوشێکی گەورەیە بەم شێوەیە ئەزموونی شاعیران ڕاڤە بکرێت.

لە بارەی نوێخوازی شیعرییەوە، کە بێگومان نوێخوازی بە تەنها لایەنێکی هونەری شیعر ناگرێتەوە، بەڵکو هیچ نوێکارییەك نییە لە شیعردا ئەگەر زمان و دنیابینی و فۆڕمی شیعری نوێ نەبێت، نووسەری ئەم کتێبە دەنووسێت: (نوێخوازی نەیاری هەر دەسەڵاتێکە، جا شاعیری نوێخواز لە سایەی هەڵومەرجی سەرکوتکاریدا ناتوانێ ئەم ڕەفز و ڕەفزکارییەی خۆی بە ئاشکرا دەرببڕێت و دژایەتی خۆی بۆ دەسەڵات بە ڕاشکاوی دەرببڕێت.لا23) لە دوای ڕاپەڕینەوە، ئاراستەیەك هاتۆتە نێو ڕەخنە بە گشتی ئەویش ئەوەیە، کە ڕەخنەکردنی هەموو کایەیەکی ژیان دەبەستنەوە بە سیاسەت، سیاسەتیش لە حزبایەتی کورت دەکەنەوە، حزبایەتیش لە پارتی و یەکێتی دەبینن. ئەم ئاراستەیە کە بە داخەوە ڕەهەندییەکان داهێنەری بوون، بە جۆرێك لە ڕەخنە دەڕوانن، کە هەموو ڕەخنەگرتنێك دواجار دەبێ بە ڕەخنەکردن و سەرزەنشتکردنی دەسەڵاتی سیاسی کۆتایی بێت. لەو ڕوانگەیەوە نووسەری ئەم کتێبەش

کەوت□تە ز□ر هەمان ڕوانین و هەمان هەڵە کە سێ دەیەیە کاوێژ دەکرێتەوە. بەڵام با پرسین نوێخوازی تەنها لە دژایەتی دەسەڵاتدایە؟ ئایا گۆران کە شیعری کوردی نوێکردەوە، دژایەتی کام دەسەڵاتی کرد؟ تەنانەت دەیان شیعری بۆ چەپ و شیوعی و شۆڕشی چواردەی تەمووز نەنووسی؟ لە ئەزموونی شیعری کوردیدا، دەیان شاعیر هەن کە دژایەتی دەسەڵاتییان کرد، بەڵام نوێخوازو نوێکەرەوەی شیعر نین؟ بە پێچەوانەوەش چەندین شاعیر لە سەر ئاستی دنیادا شاعیری نوێخوازبوون، بەڵام لەگەڵ ڕژێمی فاشی و نازی دابوون. گوتاری شیعری کوردی لە دوای هەرەسی شۆڕشەوە تاکو ڕاپەڕین، گوتارێکی بەرگریکارانە و ئەوپەڕی دژایەتییە بۆ دەسەڵات، بەڵام چەند شاعیری نوێخواز لەو سەردەمە دەرکەوتن؟ ئەگەر نوێخوازی لە شیعردا ببەستینەوە بە دژایەتی دەسەڵات، ئەوا هەموو شاعیرانی کورد نوێخوازن. چونکە تیایاندا نییە شیعری لە دژی دەسەڵات و لە پێناو ئازادی نەنووسیبێت.
ئەگەر نوێخوزای ببەستینەوە بە دەسەڵات، ئەوا هیچ نەتەوەیەك نییە لە دنیادا هێندەی کورد شاعیری نوێخوازی هەبێت. هەر لە درێژەی باسەکانی نێو کتێبەکەدا، ئەمجارەیان نووسەر ڕایەکی سەیرتر لەوانی پێشووی دەردەبڕێت و دەنووسێت:(شیعر دیاردەیەکی ڕوحییە تا دیاردەیەکی ئەقڵانی بێت. لا 33) بەڵام ئایا شیعر پەیوەندی بە ئەقڵەوە نییە؟ مەگەر شیعر وەك ژانرێکی ئەدەبی ڕەنگدانەوەی دنیابینی شاعیر نییە و ئەو دنیابینیەش بەشێك نییە لە هزر و ڕوانینی ئەقڵییانەی مر□ق ب□ ژیان و دەوروبەرو ژینگەی سرووشتی و کۆمەڵایەتی و سیاسییانەی مر□ق بە گشتی؟ شیعر چ پەیوەندییەکی بە ڕوحەوە هەیە؟ گریمان ئەگەر شاعیر لە خرۆشانێکی گەورەی ڕوحی ودەروونی و سۆزیش دابێت، ئەم هەڵومەرجە سایکۆلۆژییە ڕەنگدانەوەی لە سەر بیرکردنەوە و دنیابینی دانانێت و سەرەنجام ئەم دنیابینییە لە دەقێکی ئەدەبیدا ڕەنگدەداتەوە. نەك شیعر، هەموو تێکستێك، بەرمەمبنای بەرکەوتنی هزری مرۆڤە بە ژیان و دەوروبەر. شیعر بەرهەمی هزرە، بەرهەمی دنیابینی و تێگەیشتنی تایبەتییانەی شاعیرە ب□ □وداوەکان نەك دیاردەیەکی ڕوحی بێت. ئەگەر بە ڕوحگەریەتی بڕوانینە نووسینی شیعر، ئەوا سۆفییزمەکان هەموویان شاعیر دەبوون.

نووسەر هەرلە بارەی شیعرەوە دەنووسێت:(مەبەستی شیعری تازە ئەوەیە کە بگاتە دیتنی ئەوانەی نایەتە دیتن، بیستنی ئەوانەی نایەتە بیستن، گوتنی ئەوانەی نایەتە گوتن، گرتنی ئەوانەی نایەتە گرتن، بۆنکردنی ئەوەی نایەتە بۆنکردن، فەتحی نادیارەکان. لا 73) کورتکردنەوەی شیعری تازە و نوێ، بەو هەموو ڕەگەزە هونەریی و

پێکهاتە هونەرییەی بینای هونەری دەقەوە، لەو قسە سەیر و سەمەرانە، خۆی لە خۆیدا بۆ ئاگایە لە شیعر بە گشتی و شیعری نوێش بە تایبەتی. چ جای ئەوەی نووسەر پێناسەی شیعری نوێ بکات. ئەم دەربڕینانە، لە کوێدا لە گەڵ ڕەوتی نوێخوازانەی شیعر یەکدەگرنەوە؟ دواجار دەمەوێ ئاماژە بەوە بدەم، کە ئەگەر چی نووسەر لە سەر بەرگی پێشەوەی کتێبەکەی نووسیویەتی:_(چەند پەیفێك دەربارەی شیعرو شاعیری) بەڵام لە نێو کتێبەکەدا، تەنها سەد لاپەڕەی تەرخانە بۆ شیعر، سەد و سی لاپەڕەکەی تری، تایبەت کردووە بەو چاوپێکەوتنانەی لەگەڵیدا ئەنجام دراون و ئاخنیویەتە کتێبەکەی. بەمەش خوێنەر چەواشە دەکات و فریوی دەدا. چونکە ناونیشانی کتێبەکە دەبینێت، وا دەزانێت هەمووی لە بارەی شیعرە، بەڵام بە پێچەوانەوەیە. هیوادارم نووسەرانی ئێمە، واز لەو نەریتە خراپە بێنن، کە بیانەوێت بە بەردێك چەند چۆشتکەیەك بپێکن. چونکە بۆ ناوبانگی خۆیان باش نییە.

*پەراوێز: ناوی کتێب: ڕاوە مەحاڵ، نووسینی: حەمەکەریم عارف، بڵاوکراوەی: سەنتەری سارا، سلێمانی_ 2020

*لە ئەدەب وهونەری کوردستانی نوێ، ژمارە (1162) ڕۆژی 28/1/2021 بڵاوکراوەتەوە.